

УДК 929(477.83/.86)-058.237

Наталія Гірна

ІВАН КРЕВЕЦЬКИЙ – ІСТОРИК, БІБЛІОТЕКАР, КНИГОЗНАВЕЦЬ

У статті розглянуто основні етапи формування наукового, суспільно-політичного світогляду І. Кревецького. Розкрито процес становлення І. Кревецького як представника державницького напрямку в українській історіографії. Відтворено провідні напрями роботи як директора бібліотеки Наукового товариства ім. Т. Шевченка, книгознавця і редактора, рецензента й бібліографа. Визначено роль і місце І. Кревецького у національно-культурному житті Галичини першої половини ХХ ст.

Ключові слова: І. Кревецький, Галичина, світогляд, історіографія.

Сучасній українській історичній науці маловідомою є постать визначного галицького історика Івана Кревецького, представника державницького напрямку української історіографії, книгознавця, бібліотекаря, громадсько-політичного діяча. У зв'язку з пануванням радянської ідеології в українському суспільстві його ім'я, як і багатьох інших відомих науковців, було незаслужено забуто. І лише в 1990-х роках вперше з'явилися публікації про біографічні відомості та наукову спадщину І. Кревецького, які разом із бібліографією його праць подав український учений-історик і теоретик української літератури та етнокультур Володимир Качкан [5]. Окремі аспекти громадсько-політичної і творчої діяльності історика розкрито у статтях Ф. Стебля [10–13], Н. Черниш [17], у яких висвітлено багатогранні наукові інтереси вченого, подано перелік основних праць, розглянуто його внесок в окремі галузі наук.

Для української громадськості, насамперед Львівщини, ім'я І. Кревецького відкрила Іванна Кіхтан, яка в 1990 р. розшукала його могилу, підготувала розвідку про нього і стала ініціатором й активним учасником різних заходів, присвячених ушануванню історика.

Багато аспектів життя й творчості науковця не досліджено, проте громадсько-культурна діяльність І. Кревецького як відомого науковця та учасника національно-визвольних змагань, є прикладом для активних творчих пошуків сучасного покоління.

Мета статті полягає в комплексному аналізі наукової, громадської та літературно-публіцистичної діяльності І. Кревецького.

Іван-Мар'ян Іванович Кревецький народився 14 жовтня 1883 р. у вчительській сім'ї в селі Іванівці Жидачівського повіту на Львівщині. Навчався в Українській академічній гімназії у Львові, згодом – на філософському факультеті (історична група) Львівського університету, який закінчив у 1907 р. Будучи студентом, увійшов до Наукового товариства ім. Т. Шевченка (НТШ) (1905 р.), де проявив активність та наполегливість у роботі.

Розпочавши від свого першого виступу з доповіддю на засіданні історико-філософської секції 20 січня 1906 р., І. Кревецький найбільше працював саме в цьому структурному підрозділі товариства. На засіданнях він систематично доповідав про результати своїх досліджень, реферував праці інших членів НТШ.

У 1909 р. І. Кревецького обрано секретарем історико-філософської секції бібліотеки НТШ, якою керував 25 років. Уся подальша різнобічна діяльність вченого тісно пов'язана з НТШ. Він був редактором часописів “Наша школа” (1909–1912), “Республіка” (1918–1919).

Іван Кревецький розпочав свою роботу в бібліотеці з упорядкування бібліотечних збірок та організації належної роботи установи, що передбачало опрацювання нових надходжень документів, розміщення книг, обслуговування читачів тощо. Окрім загального керівництва, директор займався комплектуванням бібліотечних фондів, веденням каталогу й інвентарних книг, управлінням відділу рукописів і стародруків. І. Кревецький налагоджував широкомасштабні міжнародні зв'язки Товариства з багатьма українськими організаціями й діями не лише в Україні, а й за кордоном. Зокрема, відбувався активний обмін друкованими виданнями з провідними вітчизняними та міжнародними науковими установами. Так, списки українських закордонних товариств і редакцій, які обмінювалися з НТШ літературою, охоплювали 28 аркушів [10].

Про результативність такого напрямку роботи свідчать і листи про обмін виданнями з Росії, Канади, Бразилії, Німеччини, США, Польщі, Франції, Чехословаччини, Австрії, Бельгії, Великобританії, Аргентини, Мексики, Перу, Уругваю, Болгарії, Єгипту, Нідерландів, Угорщини, Ватикану, Латвії, Швейцарії, Румунії, Італії, Швеції, Югославії, Естонії. Усю кореспонденцію, яка надходила на адресу бібліотеки НТШ у Львові, опрацьовував її директор, який особисто здійснював листування із зарубіжними та українськими видавцями.

У 1908 р. НТШ налагодило контакти з понад 200 науковими українськими та зарубіжними інституціями, зокрема з 16 Академіями наук, 145 науковими товариствами, 40 редакціями часописів. Вони надсилали свою літературу бібліотеці (18-ма мовами), за що в обмін отримували праці товариства. У 1911 р. до бібліотеки надходили видання вже від 335 наукових установ – 26 Академій наук, 196 наукових товариств, комісій, 113 редакцій часописів [19, с. 9]. З того часу бібліотека під керівництвом І. Кревецького стала центром наукової роботи українських та частково іноземних учених.

Іван Кревецький упродовж життя перебував у центрі громадсько-політичних подій Галичини, гостро й оперативно реагував на актуальні проблеми часу публікаціями в різних часописах. У 1907 р. співпрацював з М. Грушевським у підготовці видання “Літературно-науковий вісник”, був дописувачем “Українсько-руського архіву”, “Життя і знання”, “Галицького голосу”, “Діла”, “Неділі”, “Громадського вісника”, “Нової Зорі”, “Ради”, “Історичного вісника”, “Бібліологічних вістей”, “Українського книгознавства” та ін. [11].

Після закінчення національно-визвольних змагань (1919–1921 рр.) працював у бібліотеці Української академії наук над каталогізацією її фондів під керівництвом Ю. Меженка.

Після повернення в Галичину у 1921 р. І. Кревецький поринув у наукову, громадсько-культурну діяльність: започаткував і редагував популярний історичний журнал Наукового товариства ім. Т. Шевченка “Стара Україна”, активно співпрацював з газетами “Діло”, “Нова Зоря”, проводив різні українознавчі дослідження [17, с. 464]. Згадуючи про І. Кревецького, І. Крип'якевич відзначав, що редагований ним популярно-історичний місячник “Стара Україна”, присвячений особливо державній традиції і культурі [3].

У міжвоєнний період, після завершення військових дій та зміною політичної ситуації, функціонування книгозбірні значно ускладнилося, оскільки припинилася фінансова допомога товариству і бібліотека втратила засоби для повноцінного існування. Також загострилися внутрішні проблеми, пов'язані із нестачею приміщень для бібліотечних фондів та персоналу. Однак, незважаючи на значні труднощі, І. Кревецькому вдалося відновити роботу бібліотеки і продовжити її розвиток. Під керівництвом І. Кревецького бібліотека НТШ напередодні Другої світової війни була найповнішою книгозбірнею українських

часописів, книжок та інших друків, а також іноземної літератури про Україну (нараховувала до 300 тис. томів) [19, с. 10].

Упродовж 1921–1925 рр. І. Кривецький перебував на посаді куратора семінару з української військової історії в Українському таємному університеті.

Крім того, він активно працював у п'яти комісіях НТШ: тривалий час виконував обов'язки заступника голови бібліографічної комісії (1909–1914, 1925) та комісії з історії мистецтва (1921–1922, 1925), секретаря мовної комісії (1909–1914), був членом археографічної комісії (1906–1914) [14].

Наукова кар'єра І. Кривецького розпочалася із вступом до Львівського університету, де він працював під керівництвом професора М. Грушевського. І. Кривецький прослухав курси лекцій “З історії Східної Європи в X–XI ст.”, “Церковні відносини в Східній Європі”, “З історії культурного руху в Східній Європі”, “Вибрані питання з історії Східної Європи”, “Історія України-Руси”, “Суспільно-політичний устрій Великого князівства Литовського”, “Українські землі в XV–XVI ст.”, “Суспільні відносини і культурне життя в українських землях”, “Палеографія”. Одночасно він став слухачем наукового історичного семінару М. Грушевського. Окрім нього, в рамках наукового семінару працювали й інші студенти, переважна більшість з яких стали професійними істориками.

Школа Грушевського сформувала в середовищі української університетської молоді власну методику досліджень. Як зазначав І. Кривецький, в особі М. Грушевського “вони мали знаменитого практичного інструктора по методології”, а його наукові праці та роботи його учнів “були тими підручниками, з яких молодша генерація українських істориків у Галичині присвоювала собі тактичним способом наукові методи автора історії України-Руси і його історіографічні погляди, які не лишалися позаду від найкращих взірців найновішої історіографії Європи” [7]. В історіографії вчителя, молодого історика особливо приваблювала ідея української державності, хоча б у федеративній формі [1, с. 25].

У наукове життя І. Кривецький увійшов на початку XX ст., коли відбувалося становлення державницького напрямку в українській історіографії в середовищі представників львівської історичної школи. Вказаний напрям репрезентували учні М. Грушевського – С. Томашівський, О. Терлецький, І. Крип'якевич, М. Кордуба, І. Джиджора. Зміст методологічної парадигми визначався тим, що представники державницького напрямку, рушійною силою історичного процесу вважали державотворчий чинник, зокрема, побудову української держави.

Сфера наукових зацікавлень І. Кривецького різноманітна та багатогранна. Дослідник аналізував актуальні проблеми української історіографії, виробивши власний підхід до трактування історичних подій минулого. З-під пера ученого вийшли численні наукові і науково-популярні праці – монографії та статті, нариси, есе, огляди, рецензії, хронікальні замітки. Деякі з них вийшли окремими виданнями, інші були надруковані у наукових збірниках, періодичних виданнях НТШ (“Записки НТШ”, “Українсько-руський архів”) та інших часописах. Його працям властиве поєднання строгої науковості й документальності з популярністю викладу, що гарантувало їм широку аудиторію, як серед спеціалістів, так і серед масового читача.

У вивченні історії української культури, І. Кривецький значну увагу приділив дослідженням княжої доби. Історик описав роботу першої бібліотеки, відкритої при соборі св. Софії 1037 р. у Києві, яка проіснувала до 1240 р. Проаналізувавши свідчення чужинців про Україну, науковець зауважив, що культура в Україні за княжих часів була вищою, ніж у тодішній Франції й Німеччині, незважаючи на значну кількість втрачених джерел, хоча пропало більше, ніж збереглося. На основі опрацювання літопису Нестора 1037 р. і Збірника князя Святослава

1076 р. І. Кривецький використав На основі їх аналізу історик наголосив на особливому ставленні до книжки на Русі [13].

Ще одним напрямом наукових пошуків Івана Кривецького було дослідження історії книгодрукування в Україні. Йому належить стаття про першу друковану книжку Ю. Дрогобича, видану українцем за кордоном. Вчений-книгознавець і культуролог прослідкував бібліографічний процес появи вказаної книги в друкованих виданнях як закордонних, так і вітчизняних. Особливу увагу приділяв видавничій діяльності Івана Федорова у Львові 1574 р., заснуванню ним друкарні, виданню перших друкованих книжок “Апостол” і “Буквар” та долі його надгробного каменю [11].

Іван Кривецький окреслив детальний розвиток української мемуаристики, визначив спільні й відмінні риси мемуарів, літописів та історії, виокремив типологію мемуарів (спомини, автобіографії й подорожні записки) [12]. На думку дослідника, найдавнішим українським мемуаром необхідно вважати згадку Нестора-літописця про перенесення мошей засновника Києво-Печерської лаври св. Феодосія. Першою ж українською автобіографією назвав “Повчання дітям” Володимира Мономаха [12].

Івану Кривецькому також належать публікації про російську мемуаристику XII – початку XX століття, в яких аналізовано описи, мемуари, записки, щоденники російських князів, царів і цариць, послів, духовенства, декабристів, селян, поетів, письменників, істориків [12]. Загалом опрацювання мемуаристики позначено ґрунтовними бібліографічними розвідками історика, у яких відстежено тогочасні новинки мемуарної літератури: 30 окремих видань, 2 публікації та журнал, де вміщено рецензії ученого на спогади про військові події початку XX ст. А. Луніва, В. Леонтовича, С. Шухевича, М. Галагана, Т. Масарика, К. Левицького, О. Назарука [19, с. 8].

Пройшовши серйозну наукову школу під керівництвом М. Грушевського в атмосфері НТШ, І. Кривецький показав себе талановитим, ерудованим і глибоким дослідником історії України. Спершу коло його наукових зацікавлень зосереджувалося навколо проблем історії Галичини у складі Австрійської імперії з кінця XVIII – до початку XX ст. Згодом у центрі уваги дослідника стала політична історія Галичини – український національний рух першої половини XIX ст. та події “Весни народів” – революції 1848–1849 рр.

Максимальне зацікавлення історика викликала майже не досліджена на той час проблема боротьби українців за національно-територіальну автономію, концепція якої у своєму ідеологічному й практичному застосуванні висувала як пріоритетне завдання політичну організацію, зокрема проблему влади, а в майбутньому – і проблему держави [9, с. 4]. Загострена увага до згаданої проблематики зумовлювалася не лише науковими домінантами, але й, як стверджує сам автор, актуальними завданнями початку XX ст. – “необхідністю національно-територіальної консолідації поодиноких і відокремлених українських земель у собі й зі собою” на шляху створення власної національної держави.

В українській історіографії домінує переконання, що вивчення ученим процесів боротьби українського народу за національно-територіальну автономію у 1848–1851 рр., відбувалося в контексті досліджень проблеми української держави у контексті європейських змін середини XIX ст. [9, с. 5]. Окрім наукових висновків утвердження державницької домінанти, на погляди І. Кривецького, як зрештою й інших представників школи Грушевського, впливали національно-політичні процеси в Галичині та інших українських територіях, пов’язані з національно-визвольною боротьбою і втіленням ідеї національної держави. Історичний досвід став особливо цінним на початку XX ст., коли вимога національно-територіальної автономії й надалі залишалася

одним із засадничих першочергових постулатів української політики не лише в Галичині, але й щодо західноукраїнських земель [8, с. 59].

Головні акценти з вищезначених проблем були викладені автором у низці праць, серед яких: “Аграрні страйки і бойкоти у Східній Галичині в 1848–49 рр.” (1906), “Справа поділу Галичини в рр. 1846–1850” (1912) [6].

Іван Кревецький вперше в історіографії проаналізував селянські страйки і бойкоти у Східній Галичині періоду революції, які пояснював неоднозначною та частковою аграрною реформою [6]. Серед інших проблем, які аналізував та досліджував науковець, заслуговують на увагу політична і соціальна історія Галичини періоду “Весни народів”. У своїх наукових розвідках, історик з’ясував загальну суспільно-політичну ситуацію в краї, відтворив атмосферу взаємної недовіри і перестороги різних соціальних верств населення та політичних сил, яка породжувала дискусії та збурювала громадську думку.

У сучасну історіографію І. Кревецький увійшов також як дослідник національних збройних формувань і військової історії. Військовій проблематиці присвячені такі праці: “Оборонна організація руських селян на галицько-угорським пограниччю в 1848–49 рр.” (1905), “Батальйон руських гірських стрільців 1848–1850” (1912), “Проби організованя руських національних гвардій в Галичині 1848–1849” (1913). Дослідження військової проблематики на ґрунтовному джерелознавчому матеріалі І. Кревецьким дало підстави українському воєнному історіографу Л. Шанковському назвати його першим українським воєнним істориком у Західній Україні [18, с. 113].

У 1913 р. І. Кревецький, за підтримки М. Грушевського, підготував до захисту докторську дисертацію. Проте, через певні обставини, зокрема війну та погіршення стосунків між М. Грушевським та І. Кревецьким, цей захист не відбувся. Згодом, І. Кревецький у листі до В. Гнатюка від 20 лютого 1916 р. пояснив відмову М. Грушевського підтримати його заходи щодо докторату як відплату за відмову в усьому його слухатися [2, с. 38].

Значним випробуванням на громадську і державницьку зрілість історика стали роки Першої світової війни. Він дописував з Відня до газети “Діло”, підтримував контакти з діячами Союзу Визволення України, листувався і зустрічався з С. Томашівським, який допомагав матеріально та сприяв переїзду з Ряшева до столиці. І. Кревецький захоплено вітав проголошення Третього Універсалу Центральної Ради.

Державницьку позицію озвучив І. Кревецький у період ЗУНР, коли він редагував офіційний друкований орган “Республіка”. У першому номері було сформульовано програму газети: вона покликана стати республікансько-демократичним органом, трибуною для висловлювання громадської думки всіх жителів Західної області УНР, незалежно від партійних вподобань, національної чи конфесійної приналежності [13, с. 304].

Галицький історик, вболіваючи за майбутнє рідного краю, написав статтю до 15-річчя проголошення Західноукраїнської Народної Республіки “І. XI. 1918 – І. XI. 1933”, яка не була опублікована [16]. Автор закликав врахувати негативний досвід 1918–1919 рр., який призвів до упадку української державності. Він надавав Галичині великого історичного значення і вважав, що національно-державна ідеологія повинна формуватися саме в цьому регіоні. Особливої уваги у таких процесах відводив вихованню та формуванню у сучасного покоління державної свідомості.

Іван Кревецький був автором також низки публікацій з історії Наддніпрянської України XVII–XVIII ст., численних есе, історико-публіцистичних нарисів, досліджень з історії української науки, бібліотекознавства і бібліографії, преси, історіографії.

Іван Кревецький видавав також відгуки на історичні видання, серед яких праці М. Голубця, В. Пархоменка, Д. Багалія, І. Крип'якевича, В. Липинського, О. Терлецького. У газеті “Нова Зоря” історик публікував розвідки на політичну, літературознавчу, художню, освітню, етнографічну тематики, про довідникові та архівні видання, наукові праці з історії української преси, історії культури, церкви, життєписи окремих особистостей.

Активний науковий, громадсько-політичний, бібліографічний шлях І. Кревецького було призупинено через погіршення стану його здоров'я у другій половині 1930-х рр.

21 жовтня 1937 р. листом на ім'я голови НТШ В. Левицького, І. Кревецький відмовився від посади голови бібліотеки [15]. Після розпуску НТШ на початку 1940 р. відомий бібліотекар працював на посаді старшого наукового співробітника Львівського відділення Інституту історії України АН УРСР, де він продовжив дослідження з історії української преси. Однак, після складної хірургічної операції в одній із львівських лікарень, І. Кревецький помер у 1940 р. [4, с. 12].

Серед львівських істориків, які найбільше сприяли розбудові Наукового Товариства ім. Т. Шевченка та його бібліотеки, одне з чільних місць посідає І. Кревецький. Він був авторитетним керівником і організатором бібліотечної справи, завдяки якому бібліотека стала одним із найповажніших структурних підрозділів товариства і одним із найвагоміших чинників примноження світової слави.

Творчість Івана-Мар'яна Івановича Кревецького багатогранна, відзначається високою професійністю й українознавчим характером. Як науковець, він проявив себе в різних галузях знань. Вивчав актуальні й маловідомі факти з історії української культури різного періоду, написав чимало наукових і науково-популярних праць, більшість з яких, переважно історичних, залишилися, на жаль, неопублікованими.

Іван Кревецький був одним із фундаторів та перших інтерпретаторів державницького напрямку української історіографії, ставши для інших істориків-державників прикладом відданості державницькій ідеї, незмінним джерелом інформації, порадником і натхненним пропагандистом цих поглядів серед своїх співвітчизників. Чимало ідей, тверджень, думок, висловлених істориком, не втратили своєї актуальності й сьогодні.

Список використаних джерел

1. *Винар Л.* Найвидатніший історик України Михайло Грушевський /1866–1934/ У 50-ліття смерті / Л. Винар // Б.М.: Сучасність, 1985. – 120 с.
2. *Горинь В.* Останній конфлікт М. Грушевського в НТШ / В. Горинь // Михайло Грушевський і Західна Україна. Доповіді й повідомлення наукової конференції (м. Львів, 26–28 жовтня 1994 р.). До 100-річчя від початку діяльності М. Грушевського у Львівському університеті. – Львів: Світ, 1995. – С. 38–40.
3. *Дашкевич Я.* Виникнення державницької школи / Я. Дашкевич // “Воля і Батьківщина”. – 2000. – № 1 (15/31).
4. *Дорошенко В.* Пам'яті товариша / У другу річницю смерті Івана Кревецького / В. Дорошенко // Наші дні. – Львів, 1942.
5. *Качкан В.* “Реальні образи сумної правди” (основні консеквенції у діяльності Івана Кревецького) // В. Качкан. Хай святиться ім'я твоє. – Львів, 1998. – С. 189–205.
6. *Кревецький І.* Аграрні страйки і бойкоти у Східній Галичині // І. Кревецький // Діло. – 1906. – № 135–136.
7. *Кревецький І.* П'ятнадцять літ існування “Записок Наукового Товариства ім. Шевченка” / І. Кревецький // Літературно-науковий Вісник. – 1907. – Т. 40. – Кн. 40.
8. *Кревецький І.* Справа поділу Галичини в рр. 1846–50 / І. Кревецький // Літературно-Науковий Вісник. – Т. 52. – № 10. – Кн. 10.
9. *Оглоблин О.* Михайло Грушевський і українське національне відродження / О. Оглоблин // Український історик. – 1964. – № 2–3.
10. *Стеблій Ф.* Іван Кревецький – вчений і бібліотекар / Ф. Стеблій // Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: книги і люди. Матеріали круглого столу. – Львів, 1996. – С. 86–102.
11. *Стеблій Ф.* Іван Кревецький – історик / Ф. Стеблій // Михайло Грушевський і українська історична наука: Матеріали наукових конференцій, присвячених Михайлові Грушевському: Львів, 24–25

жовтня 1994 р. – Харків, 1996. – С. 206–224. 12. *Стеблій Ф.* Іван Кривецький – історик-державник / Ф. Стеблій. – Львів, Львів: Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, 2003. – 40 с. 13. *Стеблій Ф.* Початки державницького напрямку української історіографії: Іван Кривецький / Ф. Стеблій // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праць на пошану професора Юрія Сливки. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 300–310. 14. *Хроніка* Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1906–1930. – № 25–70. 15. *Хроніка* Наукового Товариства імені Шевченка. – 1935–1937. – № 73. 16. *ЦДАУЛ.* – Ф. 309. – Наукове Т-во ім. Шевченка у Львові. – Оп. 2. – Спр. 44. – Арк. 1–13. 17. *Черниш Н.* Кривецький – книгознавець, видавець, бібліограф // Українська періодика: Історія і сучасність / Доп. та повід. шостої Всеукр. наук.-теорет. конф. 11–13 трав. 2000 р. / За ред. М. Романюка. – Львів, 2000. – С. 460–468. 18. *Шанковський Л.* Нарис української воєнної історіографії / Л. Шанковський // Український історик. – 1973. – № 3–4. 19. *Яворська У.* Бібліотечно-бібліографічна діяльність Івана Кривецького: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата іст. наук: спец. – 07.00.08 “Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство” / Уляна Яворська. – Київ, 2008. – 21 с.

Наталія Гирна

ИВАН КРЕВЕЦКИЙ – ИСТОРИК, БИБЛИОТЕКАРЬ, КНИГОВЕД

В статье рассмотрены основные этапы формирования научного, общественно-политического мировоззрения И. Кривецкого. Раскрыт процесс становления И. Кривецкого как представителя государственного направления в украинской историографии. Воссозданы ведущие направления работы как директора библиотеки Научного общества им. Т. Шевченко, книговеда и редактора, рецензента и библиографа. Определены роль и место И. Кривецкого в национально-культурной жизни Галичины первой половины XX в.

Ключевые слова: И. Кривецкий, Галичина, мировоззрение, историография.

Nataliya Hirna

IVAN KREVETSKYI AS A HISTORIAN, A LIBRARIAN AND A BIBLIOGRAPHER

The article highlights the main periods of the scientific, social and political ideology of I. Krevetskyi. The process of Krevetskyi's formation as a representative of the state direction in the Ukrainian historiography has been stated. The significant trends of the work as a head of the library of Shevchenko Scientific Society, a bibliographer, an editor and a reviewer are analyzed. The role and place of I. Krevetskyi in the national and cultural life of Galicia of the 1st half of the XX th century are determined.

Key words: I. Krevetskyi, Galicia, ideology, historiography.